

GELENEKLERDEN BARAK TÜRKLERİNİ YORUMLAMAK (ÖRÜM VE SAĞIM)

Mehmet Ali YILDIRIM*

1. GİRİŞ

Baraklar, çoğunlukla Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kilis'in doğusundan, Gazinatep'in Oğuzeli ilçesinin güneydoğusundan ve Nizip ilçesinin kuzeyinde Belkıs köyünden başlayarak doğuda Fırat nehri kıyısına ve güneyde Suriye sınırına kadar uzanan oldukça geniş bir bölgede bulunmaktadır. XVII. Yüzyılın ortalarından itibaren önce Horasan'dan Sivas ve Yozgat havalisine gelen ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin konar-göçer taifeyi iskân politikasına istinâden Rakka'ya yerleştirilen Barak oymağı, bugün aynı adla anılan Barak ovasında bulunmaktadır.

Barak kelimesi; Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügât-it-Türk adlı eserinde çok tüylü köpek olarak tabir olunmakta ve şu şekilde tarif edilmektedir; Türklerin inandıklarına göre, kerkes kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlamış yumurtaların birisinden barak çıkarmış. Bu, köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş öbür yumurtadan da bir yavru çıkarmış bu, son yavrusu olurmuş.¹ Bunun yanı sıra Barak kelimesi lügâtlarda yünlü, kıllı tüylü çuha, bir nev tüylü av köpeği, Uzun sık tüylü, kıl barak, kökü asil, uzun kuyruklu ve yallı, sık yünlü koyun, kıvırcık tüylü köpek cinsi (bapak it, bapak koi), tüglü kıllu, berg kebe (çobanların ve köylülerin giydikleri ve yere serdikleri yünden kaba aba) ve uzun tüglü bir soy at olarak belirtilmektedir.² Bazı kaynaklarda ise Barak kelimesinin "bar-mak, "var-mak" fiilinden türediği, çok çabuk yürüyen ve koşan manasına geldiği ifade edilmektedir.³

Barak kelimesi sözlük anlamının yanında oymak ahali tarafından bayraktar kelimesinin kısaltılmışı olarak ta tabir olunmaktadır. Buna göre Baraklar iskânın bayraktarı idiler. Dolayısıyla Barak kelimesi bayraktar kelimesine atfen ifade bulmuştur.⁴ Ayrıca it veya kıl sıfatlarını telafuz etmekten kaçınılması, Barak kelimesine bayraktarın yanı sıra berrak ve bark gibi uydurma anlamların da yüklenmesine neden olmuştur. Genel olarak bu sıfatların benimsenememesinin nedeni ise günümüzde kullanılan anlamlarıyla algılanmış olmalarındandır.

Baraklar; Torun, Tiryakili, Kürdülü ve Eseli olmak üzere başlıca dört obadan teşkil olunmuştur. Bu obalarda ve Baraklar haricindeki diğer oba ve oymaklarda Orta Asya'nın destansı yapısını gerek gelenek ve göreneklerde gerekse isimlerde görmek mümkündür. Zira Oğuz destanında adı geçen it barak⁵ haricinde "Kıyan" ismi de Türklerin türeyiş destanında yer almaktadır. Ayrıca yine Beydili, Bayındır, Karahanlı, Bozkoyunlu, Karakoyunlu, Berelli, Elbeyli, Karkın, Çepni gibi boy, oymak ve obalar da bölgede önemli bir kültür potansiyeline sahiptir. Bu çeşitlilik içerisinde en dikkati çeken, geçmişi en iyi yansıtan, gelenek ve örneklerini en iyi yaşatan topluluk Baraklardır. Bunun nedeni ise hem kendileri tarafından hem de diğer boy ve oymaklar tarafından azınlık olarak görülmeledir.

Bazı kaynaklarda bir Kıpçak oymağı olarak zikredilen Baraklar,⁶ Osmanlı İskân politikası uygulamasında Oğuzların Beydili boyuna tabi olarak gösterilmektedir. Lakin Baraklar kendilerini köken olarak Beydili Türkmenlerinden farklı görürler. Buna paralel olarak Barak oymağının kendi isteği ile Beydili Türkmenlerine katıldığından bahseden kaynaklar da mevcuttur.⁷ Bizim tespitlerimiz

* Arş. Gör. Gaziantep Üniversitesi Kilis Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ Besim Atalay (1985). **Divân-ı Lügât-İt-Türk**. c.I, T.D.K., Ankara, s. 379

² Ahmet Vefik Paşa. (2000). **Lehce-i Osmani**. Hazırlayan: Recep Toparlı. T.D.K., Ankara, W. Radloff. (1911). **Wörterbuches Der Türk-Dialecte**. c. IV, Rusya Bilimler Akademisi Yayınevi, St. Petersburg, Hüseyin Kasım Kadri (1928). **Büyük Türk Lügati**. c.I, Devlet Matbaası, İstanbul, Şemseddin Sami. (1989). **Kâmûs-ı Türkî**. Enderun kitabevi, İstanbul

³ Bahaeddin Ögel. (1989). **Türk Mitolojisi**, c.I, T.T.K., Ankara, s. 191

⁴ Ömer Özbaş (1958). **Türkmenler ve Baraklar**. Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep, s. 1

⁵ Z. Velidi Togan. (1982). **Oğuz Destanı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, ss. 24-26

⁶ Laszlo Rasonyi, (1971). **Tarihte Türklük**. T.K.A.E. Yayınları, Ankara, s. 145

⁷ Ali Rıza Yalman (Yalgın). (1977). **Cenupta Türkmen Oymakları I**. K.B. Yayınları, Ankara s. 4

göre ise Baraklar ve diğer Türkmen oymakları yerleşim olarak çok fazla iç içe olmamakla beraber örf, adet, gelenek ve görenek olarak neredeyse aynıdır.

Diğer taife-i yörükân ve Türkman gibi Baraklar da yerleşik hayata geçene kadar konar-göçer yaşam tarzlarını sürdürmüşlerdir. Bu tarzın tabiatı gereği gündelik yaşam çabuk ve pratiktir. Ziraat yok denecek kadar azdır. Gündelik yaşamın planını ise oymağın ekonomik ve kültürel yapısına kaynak teşkil eden hayvancılık çizmektedir. Öyle ki, folklorik yapının hemen her alanında bu özelliği görmek mümkündür. Bunun pratikteki en önemli delillerinden biri ise yaylak hayatının köye uyarlanmış şekli olarak gördüğümüz “örüm” ve “sağım”dır.

2.ÖRÜM ve SAĞIM

Orta Asya'daki yaşam tarzıyla temellendirilen Bozkır kültürü, konar-göçer hayatın mihenk taşıdır. Bu kültür Anadolu'ya değişim ve gelişim geçirerek intikal etmiştir. Bozkır kültürünün doğası gereği mücadelecî, hırçın ve kavgacı bir yapıyla yoğrulan gündelik yaşam Anadolu'ya geliştikten itibaren kısmen daha yumuşak bir hale bürünmüştür. Zira Anadolu, daha otoriter bir yapıya ve nispeten daha verimli bölgelere sahipti. Bozok sancağı ve Sivas havalisi bu özelliğinden dolayı Baraklar ve Baraklar özelinde mevzubahis olan bölgedeki diğer boy ve oymaklar tarafından ilk konulan bölge olmuştur. Ancak Bozkır hayatının gündelik yaşamı burada da tatbik edilmek istenince yerleşik ahali bundan zarar görmüş ve Baraklar, Osmanlı Devleti'nin siyaseti gereği bugün Suriye sınırları içerisinde bulunan Rakka'ya iskân ettirilmişlerdir.⁸ Yaylak istikameti için ise Sivas yöresinde bulunan “Habeş Yaylası” gösterilmiştir. Fakat olumsuz koşulların da etkisiyle Rakka bölgesine uyum sağlayamayan Baraklar, yaylaklarından dönmeyince bu sefer Rakka'ya iskâna cebren tabi tutulmuşlardır.

Bu durum Barakları kış mevsiminde çöle yönlendirmiş, “berre” olarak tabir olunan çöle yöneliş, hayvanların yani sürünün sıcak ama verimsiz yerlerde otlatılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin ısrarcı tutumu ve değişen koşullar ile zamanla yerleşik hayata alışan Baraklar eski alışkanlıklarını zaman ve mekân olarak daraltmak zorunda kalmışlardır. Böylece yaylak kültürü, minyatürize edilerek kısa mesafelerde hatta köy civarında devam ettirilmiştir. Örüm adı verilen bu yeni, farklı ve basit yaylak düzeni, yerleşik hayat alışkanlığına geçişin bir aşaması olmakla beraber uzun yaylak ve kışlak serüveninin de son durağı olmuştur.

Ekonomik, sosyal ve kültürel alt yapısı hayvancılık üzerine temellendirilen konar-göçer hayat sistemi, köy teşekkülü ile yerleşik hayata dönüşürken bazı sorunlarını kendi iç dinamikleriyle çözmeye yoluna gitmiştir. Ziraî yaşama henüz hazır olmayan, geniş ama kıraç toprakları işlemek için yeterli alt yapı ve tabiatıyla teknik donanımdan yoksun olan konar-göçer ahali, hayatını eski alışkanlıklarıyla değişik yer ve şartlarda devam ettirmek zorunda kalmıştır. İşte örüm, bu doğal şartların getirisi olmakla beraber aynı zamanda pratik bozkır yaşantısının da yerleşik bir devamı niteliğindedir.

Örüm sözcüğü, Türkçede en yalın ifadeyle yükselti manasına gelmektedir. Bunun haricinde örüm, koyunların ağıldan çıkıp yaylağa gitmesi, gece başı boş bir halde otlağa terk edilmesi demektir.⁹ Ki, bu anlamlara paralel olarak yöre ahalesinin ifadesiyle örüme gidilen yerler yüksek, serin ve otlağı bol olan yerlerdir.

Yerleşik hayata geçen ve artık hareket alanları, oymak ahali arasında taksim olunmuş köyler ve bunlara bağlı araziler ile sınırlı olan Barak oymağında örüm, hıdrellez ölçü alınarak havaların ısınmasıyla başlar ve yazın ortalarına kadar devam ederdi. Örümün amacı, otlakların en verimli olduğu zamanlarda sürüden en yüksek faydayı sağlamaktır. Bu amaca göre sürü, gece örüme götürüldüğü yerde yatırılır ve seher vakti otlatılmaya başlanırdı. Öğle vakti sulanan ve yatırılan sürü, gece tekrar örüme gidilen yerde kalırdı. Her köy örüme belirli bir sürede ve düzende giderdi. Buna göre köyün bütün küçük baş hayvanlarını içine alan sürü, çoban ile birlikte köyün gençlerinden oluşan bir gurup ile örüme götürülürdü. Bu gençler, nöbet usulü ile çobana yardımcı olur ve sürüde sahip oldukları hayvan sayısı nisbetinde nöbet tutarlardı. Bu şekilde hem ahali arasında dayanışma ve koordinasyon sağlanmış hem de sürünün güvenliği temin edilmiş olurdu. Gece nöbeti esnasında uyuma ihtimaline

⁸ Murat Çelikdemir. (2002). *Rakka Mukavelesi (19 Aralık 1692)*. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 245-258

⁹ Atalay, a.g.e., c.I, s.173

karşı, sürüdeki koyunlardan birinin boynuna ip bağlanır ve bu ipin bir ucu gençlerden birinin ayağına sarılırdı. Böylece sürü gece hareket ettiği zaman farkına varılır ve gerekli müdahale yapılırdı.¹⁰

Sürünün gece gelmemesi ve gündüz otlatılması, sağım işleminin de örüm gidilen yerde yapılmasını gerektirmekteydi. Zira sürünün gece gelmemesinin bir nedeni de hayvanların yorulmasını önlemektir. Bu nedenle sağım da örüm zamanlarında başlı başına bir külfet ve gündelik yaşamın bir parçası haline geliyor, örüm gibi bir gelenek ve kültürel nizam çerçevesinde gerçekleşiyordu.

Sağıma köyün tecrübeli ve yaşlı kadınlarının nezaretinde akrabalar ve komşulardan oluşan kalabalık bir bayan topluluğu giderdi. Özellikle genç kızlar, yeni elbiselerini giyerlerdi. Çünkü eskiden genç kızların gündelik hayattaki becerileri, giyimleri ve kuşamları en iyi bu gibi işlerde gözlenirdi. Kaldı ki; sağıma gidilen yerde köyün gençleri de bulunmaktaydı.

Sürü dinlenirken yani öğle ve ikinci vaktitlerinde günde toplam iki sefer sağıma gidilirdi. Sürünün bulunduğu yere giden yol, adeta bir düğün alayı edasında alınırdı. Yolda maniler ve türküler söylenir, zılgıtlar çalınırdı. Sağım aynı zamanda bir tecrübe aktarımıydı. Yaşlı kadınlar genç kızlara yapılması gereken işleri pratikte gösterme imkânı bulurlardı. Sağımdan sonra sıcak havadan dolayı hızlı hareket edilirdi ve sağılan süt bozulmadan eve yetiştirilmeliydi. Genç kızların buradaki ikinci sınavı ise sağılan sütü, taşımadan kaynatmaktı.

Örüm ve sağımda, konar-göçer hayat tarzının dönüşüm geçirmiş kültürel yansımaları ve kendine özgü Türk kültürünü her alanda görmek mümkündür. Özellikle yemek kültürü eskiden olduğu gibi yaşam tarzının gereği olan hayvansal gıdalar üzerinedir. Sadece süttten elde edilen Türklere has bir çok pratik ve çabuk yiyecek örüm ve sağım kültüründe kendini göstermektedir. Örneğin gece sürüyle beraber kalan çoban ve gençler “Teleme” denilen ve çiğ süttten mayalanmış, peynirden daha sulu bir yiyecek yaparlardı. Ayrıca sağımdan sonra süttten, deriden yapılmış yayıkla elde edilen yayık ayranı yapılırdı. İhtiyaçtan fazla olan ayran ise süzülerek katı hale getirilir ve kurutulup “keş” yapılarak kışın tüketilmek üzere kaldırılırdı. Bunların haricinde bez torbaya bir gün süt, bir gün yoğurt konularak yapılan “tumas” ile “sıkmaç” yapılırdı. Ayrandan elde edilen yağ ve Ayran kaynatılarak yapılan “çökelek” ise “tecen” denilen deri torbalarda saklanırdı. Bütün bu gıdaların genel ismi ise “Ağaran” idi.

Barak kültürü özelinde incelediğimiz bütün bu yiyecekler ve isimleri tamamen Türk kültürüne ait özellikler taşımaktadır. Ancak zamanla değişen ihtiyaçlar, değişen dünya ve çağdaş yaşam, özellikle de ziraat, örüm ve sağım kültürünün sonunu hazırlamıştır.

3. HASAN DAĞI

“Hasan Dağı”, Aksaray ile Niğde arasında bulunan dağın ismidir. Bu dağ yıllarca Türkmenler tarafından yaylak olarak kullanılmış koner-göçerlerin uğrak yeri olmuştur. Genel olarak dağ, Türk kültüründe asırlardan beri kutsiyet atfedilmiş önemli bir yere sahiptir. Hasan Dağı da hem bu özelliğinden dolayı hem de konumu itibarıyla konar-göçer Türkmenler için son derece önemlidir. Bu önemin göstergelerinden birisi dağın ağır hava diye tabir olunan bir halk oyununa adını vermiş olmasıdır.

Ağır oyunlar genelde ismini oyundaki yürüyüşün ritminden alır.¹¹ Ancak Hasan Dağı oyununun ismi kültürel temellere dayanmaktadır. Zira bir yaşam öyküsünü anlatan bu oyun aynı zamanda Türk kültüründe şamanik veya mitolojik evrelerde gerçekleşmiş olan ritüellerin asırlar sonra değişik şart ve mekânlarda hafızalarda canlanmasını da yansıtır. Bu özellik Hasan Dağı oyununun figürlerinde kendini göstermektedir. Ki, bu duruma paralel olarak oyun içerisinde kartal ve kurt hareketlerinin taklit edildiği görülür. Ayrıca göçü tasvir eden deve, Türk kültüründe önemli bir yeri olan at ve konar-göçer yaşamın besin kaynaklarından koyun adı geçen oyunun oluşumunda etkin role sahiptir. Oyundaki ağır diz çökme hareketi devenin diz çöküşünü anlatır. Barak kadınlarının giyimlerinde üç etek denilen giyisiler vardır ki, bu giyisilerin üç parça olması ata binmede kolaylık için bu şekli almıştır. Keza Barak kadınlarının oyunda fes takmaması da yerleşik hayata geçildiğinin göstergesidir. Yine kurda karşı sürüyü korumayı çağrıştıran hareketlere de oyun içerisinde rastlamak mümkündür.

¹⁰ Kaynak Kişi; **Tiryakili Aşiretinden Derviş Ağa oğlu Derde Tiryaki**, Doğum Tarihi 1336, Küçük Eşme Köyü Karkamış, Söyleşi Tarihi 13.03.2006, Küçük Eşme Köyü

¹¹ Metin And. (1974). **Oyun ve Bügü**. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 155

Hasan Dağı özelinde Türk Halk oyunlarının, genel anlamda yüzey şekillerine, iklim şartlarına, tarihi sürece, inanç sistemine, ekonomik yapıya ve kollektif tasavvura yani oymak-oba bilincine göre şekillendiğini görmekteyiz. Örneğin yüksek yerlerde yaşayan insanların iletişimi daha pratik ve seslidir. Oyunda davul-zurna kullanılmasının sebeplerinden biride bundan dolayı olsa gerektir. Ayrıca soğuk yerlerde oyunlar hızlı, sıcak iklimlerde ise daha ağırdır. Tarihi sürece ise bozkır yaşayışı örnek olarak gösterilebilir. Bozkır yaşam tarzı insanları canlı ve uyanık tutmuştur. Otlak arayışı, avlanma, savaşlar bu yaşam tarzının bir parçası olmuş ve bu durum oyunlara yansımıştır. Kollektif tasavvurda ise bir tecrübe aktarımı söz konusudur. Zira Hasan Dağı oyununun baş oyuncusu oba ya da oymağın en yaşlı ve tecrübeli şahsıdır. Yaşlı oyuncu kara kutu gibi oyunun bütün hareketlerini adeta şifre çözer gibi ağır ağır yapar ve diğer oyuncular ile seyradenlere gösterir. Dolayısıyla oyunun otantik yapısı bozulmadan korunmuş olur.

Kadınların ve kızların giyimleri ve saç şekilleri ise son derece özgün bir yapıya sahiptir. Halaydaki kızların saçı sekiz belik (örgü) lidir. Bunun dördü öne dördü ise arkaya atılır. Başların sağ tarafında kulakları üzerinde ise bir çiçek bulunur. Bu çiçek kadınlarda ve gelinlerde sol tarafta olur. Elbiseler oldukça canlı renklerden seçilir. Kadınların ve gelinlerin saçları ise altı beliklidir. Özellikle saç şekillerinde Orta Asya'ya, Altaylara ait özellikler daha belirgindir. Bunu şu halk deyişinden de anlamak mümkündür.

Ormanda ne değerlidir? Dört ayaklı samur değerlidir.

Halkta ne değerlidir? Dört örgülü kız değerlidir.¹²

Hasan Dağı, Türklerde dağ ve yayla kültürünün, halk oyunu oluşumunda Barak özelinde önemli bir yer tutar. Hatta Hasan Dağı, bir çok yerde oyunla beraber ninnilere de konu olmuştur.

Hasan dağının yazısı

Yayılr gelir kuzusu

Ak anlının kara yazısı

Ninni kuzum sana ninni¹³

Oyunun oynanışına gelince; Hasan dağı bir ağır hava halk oyunudur. Dolayısıyla davul ile zurna çalmaya başladıktan sonra en az yarım dakika hareketsiz beklenir. Bu bekleyişte başlar öne eğiktir ve bir nevi geçmişi yad etme söz konusudur. Daha sonra baş oyuncu ağır ağır adım atmaya başlar. Bu esnada diğer oyuncular da herhangi bir kıvrımdanma görülmez. Baş oyuncu bir müddet oyuna devam ettikten sonra önce ikinci oyuncu sonra üçüncü oyuncu ve diğerleri yavaş yavaş hareketlenir. Kısacası halay oyun başlar başlamaz hareket etmez. Halayın bu şekilde yavaş yavaş harekete geçmesi dikkatli bir şekilde takip edildiğinde ise göç katarının kalkışının canlandırıldığı fark edilir. Halay kervan gibi teker teker kalkar. Baş oyuncu önce sağa sonra sola diz vurur. Bu hareket ise yine yukarıda bahsettiğimiz gibi devenin diz çöküşünü andırır. Halayda erkeklerden başlayıp, bayanlara doğru sıralanan diziliş şekli yine göç nizamına uygundur. Oyunun ritmine uygun olarak baş oyuncunun iki kolunu açması kartalın kanat çırpışına benzer. Ani hareketler devenin balballaması gibidir. Oyun esnasında kıvrak hareketlere kesinlikle rastlanmaz. Bütün oyun boyunca Türk'ün ağır başlılığı sergilenir. Halay, yöre diliyle bir dolam döndükten sonra oyun sona erer. Halay içerisindeki bayanların zılgıt çalmasının amacı ise erkekleri coşturup galeyana getirmek içindir. Bu ağır havanın akabinde devam eden “şirvani” gibi oyunlar ise artık düze geçişin sevincini yansıtır.

4.ÇILDİR ve CİRİT

Çıldır, Barak köylerinde 8 ila 30 yaş arasındaki gençlerin oynadığı bir oyundur. Bazı köylerde “ataş” bazı köylerde de “arası kestim” denen bu oyunun oynanış şekli ve özgün yapısı son derece dikkat çekicidir. Hız, çeviklik ve zekâ ürünü olan bu oyun, oymak yaşantısının gereklerini yansıtan bir çok özelliğe sahiptir. Konar-göçer hayat tarzının hırçın ve pratik figürlerini bu oyunda görmek mümkündür.

Çıldır, yapısı gereği köyün geniş bir yerinde oynanmalıdır. Bu yer genellikle köyün dışı yani harman yeri, yazı, yaban veya çalkudur.¹⁴ İki oyuncu grubu ile oynanan çıldırın, oyuncu sayısı her iki

¹² W. Radloff. (1976). **Sibiryadan Seçmeler**. M.E.B. Yayınları, İstanbul, s.176

¹³ Yalman (Yalgın), **a.g.e.**, s. 125

¹⁴ “Çulku” eski Belkis Köyü’nde köy dışında kalan bir mevkinin adıydı ve gençler oyun için burayı kullanırdı. Kaynak kişi; **Torun Aşiretinden Mehmet oğlu Servet Yıldırım**, Doğum Tarihi 1943, Belkis Köyü Nizip, Söyleşi Tarihi, 12.01.2006 Gaziantep.

grup için 7, 9 veya 11 kişi olmalıdır. Oyuncular gruplara ayrılırken grup liderleri tarafından daha önceden hızı ve çevikliği ile nam yapmış oyuncular üzerinde uzun pazarlıklar yapılır. Doğaldır ki her iki grup tarafından da kazanılması gereken çıldır için hızlı oyunculara ihtiyaç vardır. Ancak bu pazarlıklar yapılırken her iki tarafın denk olmasına, eşit güçlere sahip olmasına da özen gösterilir.

Oyuncular belirlendikten sonra her iki grubun birer oyuncusu ebe olarak seçilir. Seçilen bu ebeler çıldır oyununun üzerine kurulduğu, deri parçalarından hazırlanmış küçük bir topu andıran çarpanayı yada bir ayakkabı tekini beklemekle görevlidirler. Sırt sırta verip ayakları açık bir vaziyette duran ebelerin tam ortalarında ve yerde bulunan bu çarpana, oyunun sona erişini kazananı ve kaybedeni beliryen derecede öneme sahiptir.

Ebeler yerleştikten ve çarpana yerine konduktan sonra gruplardan biri çarpanayı kaptırmamak, güvenliğini sağlamakla başka bir deyişle savunma ile görevlendirilir. Diğer grubun görevi ise çarpanayı yakalanmadan almaktır. Bu grup ise saldırı grubudur. Çarpana alındığı an saldırı grubu oyunu kazanmış olur. Çarpana yerinde kalır ve saldırı grubunun bütün oyuncuları savunma grubu tarafından yakalanırsa bu sefer oyunu savunma grubu kazanmış olur. İşte oyunun en önemli özelliği budur. Hem korumak hem saldırmak gençlerin becerilerini geliştirmek için çok iyi bir fırsattır. Ayrıca her iki grup için de strateji çok önemlidir. Zira bu oyunun özü kültürel temellere yani bozkır yaşantısına dayanmaktadır. Koşma, nefes açma, hızlı ve çevik hareket etme ani bir savaş için obayı sürekli antrenmanlı tutar.

Oyunun kurallarına gelince; savunma grubu çarpanaya saldıran grubun üyelerini yakalamak, dolayısıyla çarpanayı kaptırmamak için sürekli hareket halindedir. Aynı şekilde saldırı grubu da yakalanmadan çarpanayı alıp oyunu bitirmek için hızlı bir şekilde hareket eder. Saldırı grubundaki üyelerden biri harekete geçtiğinde yakalanırsa veya çarpanayı alamadan kendisi ile grubunun arasından savunma grubundan biri geçerse oyundan çıkmak zorunda kalır. Özellikle oyuna isimlerinden birini de veren arayı kesmek zor ve ince bir stratejiyi gerektirir. Ayrıca itiraza neden olabilecek bir hareket olduğundan ve şaibeye mahal vermemek için oyunda bir de hakem bulunur. Netice itibariyle çarpana, saldırı grubu tarafından alınırsa savunma oyunu kaybetmiş olur. Savunma çarpanayı kaptırmadan saldırı grubunun üyelerini yakalar ise bu sefer savunma grubu oyunu kazanmış olur.¹⁵

Çıldır oyununa, oyuncu grubunun yaş ortalaması itibariyle bir çocuk oyunu denemez. Ayrıca kültürel ve sosyal bağları güçlendirmekle beraber yapısı gereği köy seyirlik oyunları kategorisine de girmektedir.¹⁶ Bize göre çıldır, kültürel ve geleneksel manada bozkır yaşam çizgisi üzerine kurgulanmış kişisel becerileri ve sosyal dayanışmayı geliştiren stratejik bir grup oyunudur. Oyun bu kurgusal yapı çerçevesinde şekillenmiş ve oymak dinamizmi ile gelişmiştir. Oyunun yapısı tamamen Türk ananelerini yansıtmaktadır. Bütün bu özellikler ise bu oyuna bir savaş oyunu vasfı yüklemektedir. Ancak maalesef bu oyun da örüm ve sağım gibi yerleşik hayata geçiş ve teknolojik dünyaya motivasyon ile yavaş yavaş son bulmakta, soyut bir kültür mirası haline gelmektedir.

Köken olarak yine Orta Asya'ya dayanan ve bir savaş oyunu olan cirit ise bu özelliğinden dolayı Türklerin ata sporu olarak tanımlanmaktadır. Türk kültürünü en iyi yansıtan kültür materyallerinden biri olan cirit, ata binme becerisini geliştirmenin yanı sıra at üzerinde dengeli ve hareketli olmayı da gerektiren bir oyundur.

Barak oymağında cirit oyunu genelde hali vakti yerinde, iyi at besleyen veya iyi bir ata sahip olan dolayısıyla da iyi at binen kimseler tarafından oynanmaktaydı. İyi at sahibi olan kimseler ise genelde boy veya oymak beyleri idi. Zira temelinde at olan bu oyun, oyuncunun becerisinin yanı sıra atın çevikliği ve sürati sayesinde kazananı belirlerdi. Buna bağlı olarak atlar genelde rahvan ve asil olmalı idi. Hatta bölgede atların asaletinden bahseden *alma alı, satma kırı, yağzın binde biri, ille doru ille doru* gibi ata sözleri halen söylenmektedir. Ki, bu ata sözünden de anlaşıldığı üzere en iyi at doru at idi.

Cirit için genelde şenlik edasında geçen düğünler bulunmaz bir fırsattı.¹⁷ Mekân olarak ise Cirit, Barak ovasında köylerin harman yerlerinde oynanmaktaydı. Bazı köylerde ise bu iş için at

¹⁵ Kaynak Kişi; **Kürdülü Aşiretinden Mustafa Yılmaz**, Doğum Tarihi 1939, Kürdülü Kesiktaş Köyü, Söyleşi Tarihi 13.03.2006 Kürdülü Kesiktaş Köyü Nizip

¹⁶ Köy seyirlik oyunları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Erman Artun. (2004). **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, Kitabevi, İstanbul, ss. 197-207

¹⁷ Ali Şahin. (1962). **Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar**. Doğu Matbaası, Ankara, s. 74

meydanı denen özel ve geniş alanlar bulunmaktaydı. At binmek tecrübe ve kabiliyet işi idi. Dolayısıyla cirit oyununda nam yapmış, iyi at binen ve iyi cirit oynayan kimseler vardı ki, bunlar halen konuşulmaktadırlar. Bu oyuncuların birisi Eseli obasından ve İzan köyünden Hasan Ağa'dır. Hasan Ağa'dan hedef şaşırılmamakla ün yapmış bir cirit oyuncusu olarak bahsedilmektedir. Ayrıca Belkıs köyünden ve Torun aşiretinden Dede Ağa da iyi at binmekle nam salmış bir cirit oyuncusudur. Dede Ağa özellikle eğer boşaltmada çok kabiliyetli bir binici olarak hafızalardan hafızalara aktarılmaktadır. Yine Dede Ağa'dan atın karnının altından dönen ve bu şekilde hedef olarak vurulması neredeyse imkânsız olan bir binici olarak bahsedilir.

Barak Oymağında cirit, yapısı gereği çıldıra nazaran geniş ahali kitlesine ulaşamamıştır. Ancak, Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Baraklar arasında da Türk kültürünün özgün karakterini muhafaza etmiştir.

SONUÇ

Baraklar, Türk kültür yapısını gündelik yaşamda asırlardır devam ettirmişlerdir. Oymağın bu özelliği ve içine kapanık yapısı onu geçmişin saklama kabı haline getirmiştir. Bu özellik yemek kültüründen tutunda dilde kullanılan kelimelere, oynanılan oyunlara, giyime, kuşama kısacası hayata dair her şeye aksetmiştir.

Barak özelinde örüm ve sağım, Türk kültüründe bozkır yaşam tarzınının değişim geçirerek yerleşik hayatta da devam ettiğinin bir göstergesi olmuştur. Hasan Dağı, geçmişi geleceğe aktarımda ve gelenekleri, görenekleri yansıtmakta halen üzerine düşen görevi yerine getirmektedir. Çıldır oyunu sosyal dayanışmayı, gençler arasındaki iletişimi canlı tutmuş zeki, dinamik ve pratik bir potansiyel genç nüfus oluşumunda önemli rol oynamıştır. Türkiye genelinde halen bir ata sporu olarak oynanan cirit ise hızın, çevikliğin ve at binme becerisinin Türk kültüründe ne denli vaz geçilmez olduğunu anlatmaktadır.

Sonuç olarak Baraklarda gerek örüm ve sağım kültüründe gerekse Hasan Dağı , çıldır ve ciritte Türk kültürünün Orta Asya'ya dayanan özelliklerini görmekteyiz. Baraklar, bugün dahi gerek gelenek ve görenekleri ile gerekse sosyal münasebetleri ile kendilerine özgü yapılarını muhafaza etmektedirler. Herhangi bir Barak köyüne varıldığında yada herhangi bir Barak evine misafir olunduğunda bahsetmeye çalıştığımız kültür yapısı ve sıcak kanlılık daha iyi anlaşılacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Sözlü Kaynaklar

- Tiryakili Aşiretinden Derviş Aġaoġlu Derde Tiryaki**, Doġum Tarihi: 1336, Okur-Yazar, Küçük Eşme Köyü Karkamış, Kaynak Kişi ile Söyleşi Tarihi 13.03.2006 Küçük Eşme Köyü Karkamış
- Kürdülü Aşiretinden Mustafa Yılmaz**, Doġum Tarihi 1939, Okur-Yazar, Kürdülü Kesiktaş Köyü Nizip, Kaynak Kişi ile Söyleşi Tarihi 13.03.2006 Kürdülü Kesiktaş Köyü Nizip
- Torun Aşiretinden Servet Yıldırım**, Doġum Tarihi 1943, İlkokul Mezunu, Belkıs Köyü Nizip, Kaynak Kişi ile Söyleşi Tarihi 12.01.2006 Gaziantep

Yazılı Kaynaklar

- Ahmet Vefik Paşa (2000), **Lehce-i Osmani**. Hazırlayan: Recep Toparlı. TDK Yayınları, Ankara
- And, M. (1974), **Oyun ve Büğü**. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s.155
- Artun, E. (2004). **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, Kitabevi, İstanbul, ss.197-207
- Atalay, B. (1985), **Divân-ı Lügat-İt-Türk**. c.I, TDK. Yayınları, Ankara, s. 379
- Çelikdemir, M. (2002). **Rakka Mukavelesi (19 Aralık 1692)**. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 245-258.
- Kasım Kadri, H. (1928), **Büyük Türk Lügati**. c.I, Devlet Matbaası, İstanbul
- Ögel, B. (1989), **Türk Mitolojisi**, c.I, TTK., Ankara, s. 191
- Özbaş, Ö. (1958), **Türkmenler ve Baraklar**. Gaziantep Kültür Derneği Yayınları, Gaziantep, s. 1
- Radloff, W. (1911). **Wörterbuches Der Türk-Dialecte**. c. IV, Rusya Bilimler Akademisi Yayınevi, St. Petersburg
- _____ (1976), **Sibiryadan Seçmeler**. MEB. Yayınları, İstanbul. s.176
- Rasonyi, L. (1971), **Tarihte Türklük**. T.K.A.E. Yayınları, Ankara, s. 145
- Sami, Ş. (1989), **Kâmûs-ı Türkî**. Enderun kitabevi, İstanbul
- Şahin, A. (1962). **Güney Anadolu da Beydili Türkmenleri ve Baraklar**. Doġuş Matbaası, Ankara, s. 74
- Togan, Z. V. (1982), **Oġuz Destanı**, Enderun Kitabevi, İstanbul, ss. 24-26
- Yalman (Yalgın), A. R. (1977), **Cenupta Türkmen Oymakları I**. K.B. Yayınları, Ankara s. 4